

TALAB VA TAKLIFNING BOZOR NARXIGA TA'SIRI

Abirov Ruxshod Ashirovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada bozor iqtisodiyotining asosiy tushunchalari – talab va taklif kategoriyalari tahlil qilinadi. Talab va taklif qonunlari, ularning o‘zaro ta’siri hamda narxlarning shakllanishidagi roli yoritiladi. Shuningdek, O‘zbekiston iqtisodiy amaliyotidan misollar keltiriladi va talab-taklif muvozanatining ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: talab, taklif, narx, muvozanat narxi, bozor, taqchilik, ortiqcha zaxira.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida narxlarning shakllanish mexanizmini tushunish iqtisodiyotni o‘rganishning eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Narx – tovar va xizmatlarning qiymatini ifodalovchi asosiy iqtisodiy ko‘rsatkich bo‘lib, u talab va taklif o‘rtasidagi munosabat orqali shakllanadi. Talab va taklif qonuniyatlari nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiyot nazariyasida talab va taklif mexanizmi “bozorning yuragi” sifatida baholanadi. Chunki narxlarning o‘zgarishi iste’molchilarning xulq-atvoriga, ishlab chiqaruvchilarning qarorlariga hamda umuman jamiyat iqtisodiy barqarorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Talab tushunchasi va uning qonuniyati

Talab – bu iste’molchilarning ma’lum vaqt oralig‘ida, ma’lum narxda tovar va xizmatlarni sotib olishga bo‘lgan istagi va imkoniyatidir. Talab miqdori bir qator omillarga bog‘liq:

- tovar narxi;
- iste’molchilarning daromadi;
- o‘rinbosar yoki to‘ldiruvchi mahsulotlarning mavjudligi;
- iste’molchilarning didi va afzalliklari;
- bozor hajmi.

Talab qonuniga ko‘ra, narx oshganda talab kamayadi, narx pasayganda esa talab ortadi. Masalan, agar non narxi ikki baravar oshsa, aksariyat iste’molchilar uni kamroq sotib oladi yoki arzonroq alternativ mahsulotlarni izlaydi.

Taklif tushunchasi va uning qonuniyati

Taklif – bu ishlab chiqaruvchilarning ma’lum vaqt oralig‘ida, ma’lum narxda bozorda sotishga tayyor bo‘lgan tovar va xizmatlar miqdoridir. Taklif miqdoriga ta’sir etuvchi asosiy omillar:

- ishlab chiqarish narxi va xarajatlari;
- texnologik taraqqiyot;
- ishlab chiqaruvchilarning soni;
- davlatning soliqlar va subsidiyalar siyosati;
- bozor sharoitlari.

Taklif qonuniga ko'ra, narx oshganda ishlab chiqaruvchilar ko'proq mahsulot yetkazib berishga intiladi, narx tushganda esa ishlab chiqarish hajmini kamaytiradi. Masalan, paxta narxi yuqori bo'lsa, fermerlar ko'proq paxta ekishga harakat qiladi.

Muvozanat narxi va uning ahamiyati

Bozorda narx talab va taklif chiziqlarining kesishgan nuqtasida – muvozanat narxida shakllanadi. Bu nuqtada iste'molchilar qancha mahsulot sotib olishni xohlasa, ishlab chiqaruvchilar shuncha miqdorda mahsulot sotadi.

- Narx muvozanatdan past bo'lsa – talab taklifdan ortadi, natijada taqchillik yuzaga keladi.

- Narx muvozanatdan yuqori bo'lsa – taklif talabdan ortadi va ortiqcha zaxira hosil bo'ladi.

Amaliyotda davlatlar narxlarni barqarorlashtirish uchun ayrim hollarda bozor mexanizmi aralashadi: subsidiyalar ajratadi, soliqlarni kamaytiradi yoki minimal narx chegaralarini belgilaydi.

O'zbekiston iqtisodiyoti misolida

O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida talab va taklif qonuniyatlari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining narxlari mavsumiy ravishda o'zgaradi. Hosil mo'l bo'lgan davrlarda taklif ortib, narxlar pasayadi; qish faslida esa taklif kamayib, narxlar ko'tariladi.

Shuningdek, davlatning import va eksport siyosati ham talab va taklif muvozanatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, avtomobillar importiga qo'yilgan bojxona imtiyozlari taklifni oshiradi, bu esa narxlarning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Xulosa

Talab va taklif bozor iqtisodiyotining asosiy mexanizmlaridan bo'lib, narxlarning shakllanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Ularning o'zaro muvozanati iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ishlab chiqarish hajmini belgilash hamda iste'molchilarning xatti-harakatlarini boshqarishda muhimdir. Shuning uchun ham iqtisodiy siyosat ishlab chiqishda talab va taklif qonuniyatlarini chuqur tahlil qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Samuelson P., Nordhaus W. Economics. – McGraw-Hill, 2010.
2. Mankiw N. G. Principles of Economics. – Cengage Learning, 2017.
3. Karimov A., Abdurahmonov Q. va boshqalar. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy ma'lumotlari.